

MOZGÓ KÖNYVTÁR

**Buta a feleségem
és egyéb bolondságok**

**Irta:
Gábor Andor**

Főbizományos Schenk Ferencz könyvkereskedése
Budapest

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2024
ISBN 978-963-417-633-6 (online)
MEK-25381

TARTALOM

Buta a feleségem.

Virradatkor.

Az új Don Juan.

A kapitány ur fellázad.

A szobor.

Lakodalmon.

Buta a feleségem.

Engedj leülnöm ebben a te kis magános, kedves, legényes otthonodban. Hadd zihálom magam szabadon, hadd ne kelljen félnem egy pillanatig se a veszedelemtől, az öleléstől, a csóktól, hadd ne kelljen egy néhány percig édes arcot vágnom és belehazudnom ebbe a drága, tiszta levegőbe. Ó, te bölcsek bölcse, édes barátom, téged, ha fiatal vagy többre becsüllek minden öreg német filozófusnál, mert azok könyvbe filozofáltak, te pedig az eleven életet rendezed be okosan. A magad életét, persze sajnos, én az enyémet nem bocsátom rendelkezésedre és az most szalad, szalad lefelé, mint egy... mint egy - többogán.

Nem találok találóbb hasonlatot. Tudod, mi az a többogán? Nem, ugy-e? Én a milánói kiállításon láttam. Egy magas toronyból, meredek lejtőn, sineken, rohan alá egy kerek csónak. Odalenn egy vízmedence várja, alig néhány fürdőkádnyi víz. A csónak belerohan, a víz hatalmas hullámot vág, de semmi baj nem történik, csak a csónakban ülők lesznek egy kicsit nedvesek a fölcsapó viztaréjtól. Ez már így van kiszámítva. Ez a többogán. Mikor benne ültem és azóta is sokszor, fölmerült bennem a kérdés: hátha egyetlen csavarja kikeshed ennek a bolondságnak? Hátha valami szögben megakad itt fenn a csónak és mi, a nekilódított test buta tehetetlenségével gördülünk alá az emeletnyi magasságokból? Hátha nekivágódik a korlátnak? Hátha örökre belecsap abba a kis vízbe, amely mégis csak elég egy-két ember megfojtására? Hátha... És még száz ilyen hátha. S ugyanakkor azt kérdeztem magamtól: mi az ördögnek ültem föl erre a gyerekségre, mikor amugy is ösmerem, hiszem és vallom a természettudománynak azokat a törvényeit, amelyeken ez alapszik. Minek bizonyíttassam be őket az én pénzemért és az én bőrömön? De azért mégis fölültem...

Én édes barátom, ilyen az én életem és így cselekszem mindenben. Mindent előre sejtek, de azért mindenbe belemegyek; én vagyok a többogán-ember. És még jó, ha egy kis hidegvíz fürdő árán megmenekülhetek a bajaimból. De például most mit csináljak a házasságommal? Gyerekség volt, meggondolatlanság, de most siralmas és komoly dolog, amelyhez két ember élete van hozzákötve és én érdekesnek és tanulságosnak tartanám, egyrészt, ha a história réges-régi nem lenne, másrészt, ha az egyik élet véletlenül éppen az enyém nem volna.

Hallgass rám, ne légy türelmetlen, s ha unatkozol is, ne áss a szemembe. Valakinek el kell mondanom az ügyeimet, mert különben szétfeszíti a fejemet a sok mondanivaló. Buta a feleségem. Hogy ezt csak most tudom-e? Őszintén szólva: mindazt, amiből ma leszűröm ezt a mondatot, tudtam már akkor, mikor megismerkedtem vele. Tudtam és örültem neki. Ma tudom és gyötör. Annnyira gyötör, hogy, ha higgadt, hidegfejű ember nem volnék, örültségekkel fenyegetőzném. De jól tudom, hogy az ember nem követi el azokat az örültségeket, amikkel fenyegetőzik. A feleségem lánykorában sem volt okosabb, de nekem tetszett az. Egy óra hosszat voltam vele együtt napjában és kiszabadulva a velem egy színvonalú férfiak közül, ez az egy óra valóságos szellemi oázis volt számomra. Most nyolc óra hosszat kell együtt lennem vele és ez az örökös egyforma oázis most már sivárabb minden sivatagnál, különösen azért, mert tudom, hogy még negyven, vagy mit tudom én hány esztendeig lesz részem benne. Nem mondhatom a feleségemnek: Édes, légy okosabb; édes, már nem bírom a butaságodat. Hogy mondhatnám, mikor ő nem tehet róla. Igazságtalan volnék hozzá, pedig nem szabad annak lennem, mert a feleségem nem oka semminek.

Ő ilyennek született és én ilyenül vettem el. Láttál már aranyzárga, pihés, apró, édes libuskákat? Bizonyosan. Gyönyörű kis állatok. Aztán nőnek, elvesztik a pihéiket, el az aranyzínüket. Nagy, tiszta, fehér libák lesznek. Ludak. Ez az én esetem. Szerелеmből házasodtam. Ne mondd, hogy nincs szerelem. Ha nem lenne, hogy jutott volna eszembe, hogy a feleségemet elvegyem? Lehet, hogy az emberek úgy beszélnek rá magukra, hogy most szerelmesek, hogy

most másként éreznek, mint mások, de tény, hogy ez az állapot létrejön s aztán következmények folynak belőle. Szerettem a menyasszonyomat és örültem neki, hogy olyan egyszerű. Ez lelki üdeséget, romlatlanságot jelent, gondoltam magamban, és gondoltam még sok egyéb hiábavalóságot.

A nászutunkon minden a legszebb rendben volt. Mi kell a nászuton? Hogy az asszony szeresse az urát. A feleségem szeretett. Nem érdekelte Róma, Nápoly, a tenger, az Etna. Ezer kilométeren át, oda és vissza, csak engem szeretett. Az ember hiu és tökéletlen - ez is tetszett nekem. Tetszett, hogy a világ minden szépségét láthatná, de csak a szemembe néz. Hogy mit látott benne - a jó isten tudja. Világéletemben sokat tartottam magamra, de hogy a szemem valami különösen látni való volna, azt még a legmerészebb álmaimban sem hittem.

Mikor aztán hazakerültünk, a berendezkedés foglalta el egy ideig a feleségemet. Tett-vett, sürgött-forgott, csinosított, takarított. Hogy izlése nem volt, nem rovom föl néki, mert az izlést tanulni kell. Honnan tanulta volna? Az apjától, aki számtiszt a minisztériumban és egyebet sem tud, csak szép farkincát rajzolni a 7-es szám alá? Az anyjától, aki egy életen át mást sem csinált, csak füröszttötte, öltöztette a gyerekeit? De aztán elkészült a berendezés és azóta a feleségem csak velem foglalkozik. Ha otthon vagyok, egy szivart el nem szivhatok, egy ujságot el nem olvashatok, mert az ölemben ül egyre és egész szókinccse a «szeretsz? nem szeretsz?» körül forog. Négy szót nem váltottunk még egyébről, okos, hétköznapi dologról.

Igazad van, ebben is lehetne szellem, ötlet, változatosság. De nincs. Könyv nélkül tudom a hangját, az akcentusát és minden mozdulatát. Tudom, hogy az első sóhajtása után milyen második következik, tudom, hogy a cirógatás után hogyan fogja megcsókolni a homlokomat. Mindent tudok. Érted? Most, egy évvel az összekelésünk után - mindent. Mi lesz tíz év múlva? Kétségbe kell esnem, ha rágondolok. És valami olyasfélét is láttam, mintha féltékeny volna. Jobban szereti, ha rosszul, hanyagul öltözve kerülök ki az utcára, nehogy szemet vessen rám valaki. Nyájasan ellenőrzi, hogy a hivatalomból mennyi idő alatt érek haza - nehogy valamikép elkalandozzam.

Tegnap aztán csordulatig telt a pohár. Hogy diszitse a lakást, valami viaszfigurákat vett, suszter-inasokat, vagy ilyesmit. Csuf, izléstelen dolgokat. Csak egy fél óráig néztem őket és már annyira megutáltam őket, hogy este kivittem mind a kettőt a cselédszobába, hadd éktelenkedjenek ott, ha már pénzbe kerültek. És reggel, hivatalba menet, kiválasztottam egy gyönyörű miniatűr milói Vénuszt. Lágy, fehér márványból volt faragva. Csodaszép. Tarkabarka szalónunkban ez a művészi meztelenség lett volna az egyetlen pont, amelyen a szemem megpihenhetett volna. Tudod, barátja vagyok a szép műtárgyaknak.

Mire délben hazaértem, a Vénusz otthon volt. De már összetörve. A feleségem ráejtett valamit. Tudom, bizonyosan tudom, hogy féltékenységből tette. Nem akarta, hogy más szép asszonytest legyen a lakásunkban? Még márványból sem. Sirt és úgy tett, mintha sajnálná, de a szeme ragyogott az örömtől és meg volt elégedve magával. És megkérdezte:

- Szeretsz?

Nem feleltem. Kifutottam a konyhába és darabokra törtem a két suszterinast. Ha ezt nem tettem volna, feltétlenül a feleségemet verem meg. S ez rut dolog. Aztán elszaladtam hazulról. Mit csináljak most? Gyűlölöm a feleségemet, mert buta. Nem nézhetek rá, nem élhetek együtt vele.

Ó, ha valaki elszeretné ezt az asszonyt! Ha megcsalna! Elkergethetném. De nem csal meg; mellettem fog nyolcvan esztendőskorában meghalni. Nem csal meg, mert még ahhoz sincs esze.

Virradatkor.

Az égbolton keletfelé nagy rózsaszínű felhők usztak s az egész menyságot mintha valami lilás tejjel öntötték volna végig. Pali a városból bandukolt hazafelé; a feje kissé kóválygott; az érettségi bankett, a szónoklatok, a rossz helyek muzsikája, melyeken életében először fordult meg szürke, részben szennyes áradatként kavargtak emlékezetében. A szmoking alatt gyűrött ingmellén egy-egy folt tarkállott: a vörös borral kevert pezsgő foltjai, meg talán étel-foltok: mindegy, Pali szeretett volna megfürödni, mert az utálat fel-felcsapott a melléből és torkát fojtogatta.

Ó, be jó lesz a kis városligeti művésztanya tiszta szobájában, a hófehér ágyon végignyulni és kipihenni ezt az izgalmas éjszakát! Ha ilyenek az élet élvezetei, akkor csunyak és undorító. A fasor gesztenyéinek sötétzöld lombjából valami erős illat áradt - aminőt hajnalban lehell magából fü, fa, bokor - s milyen más levegő ez, mint az éjszakai mulatók bódító illatkeverékei. Pali kigombolta a felöltőjét és úgy lélekzett nagyot, mélyet, egészségeset.

Mikor a kis palota vasrácsa elé ért, megállt, hogy az alumínium-kulcsot mellénye zsebéből előkotorja. Maguk laktak a szecessziós palotácskában, ő és nénye, Margit, a fiatal művésznő, akit már két esztendeje ünnepelt a közönség s vett körül a hódolók egész serege. De csak bent a színházban. Pali nem szeretne látni, hogy az öltöző körül hogyan settenkednek a nagyurak és az újságírók, akik mind olyan szemmel néznek az ő nényére, mint a hogy ő szokott nézni leányokra. És tudta, hogy van abban valami piszkos, valami fehérségpusztító. De idehaza a legegyszerűbb életet éltek: Margit tizenegy órákor mindig otthon volt és együtt vacsorázott az öccsével, és beszélgetett vele mindennapos apróságokról. Hogy ez másként lehetne, arra sohase gondolt Pali.

Kinyitotta a kaput és végigment a virágágyak között, melyekből apró rezedacsomók küldték fel nehéz illatukat a levegőbe. Pali lehajolt és a gomblyukába tüzött egy szálát. A lépcsőt puha szőnyeg borította, mely elfojtotta Pali lépéseinek a hangját. A villamoskörtét nem gyújtotta fel, mert nem akart senkit zavarni.

Amikor éppen kinyitotta a maga szobája ajtaját: egy másik ajtó nyikorgását hallotta fent az emeleten. A nénye hálósobája nyílni kezdett. Talán a szobalány ment be?... De aztán úgy rémlett Palinak, mintha valaki jönne le a lépcsőn. Ki lehet az, ilyenkor hajnalban? Pali a félhomályban visszasuhant a lépcsőház felé.

Egy férfi volt, magas, karcsú alak, cylinderrel a fején. Pali hallott már előkelő tolvajokról és az oszlopos kandaláber mellett lapult meg. S mikor a férfi melléje ért, csendesén megfogta a nyakát és visszarántotta. A cylinder koppanva hullott a lépcső szőnyegtelen szélére.

- Mi az? - susogta rekedten a férfi. - Mit akar?

Pali megösmerte a hangját. A báró volt, akinek a nagy, zöld automobilja minden este ott állt a színház kis kapujánál. Magával huzta a bárót saját szobája felé. Az nem is ellenkezett, mert félt, hogy zaj támad. Bent a kis diáksobában Pali felcsavarta a villanyt.

Mind a ketten sápadtak voltak, mint a halál.

- Mit keres itt báró ur? - kérdezte ziháló mellel Pali.

A báró nem felelt, csak nézte a fiut.

- Feleljen, vagy nem tudom mit csinállok - és Pali leakasztotta a falról madárölő Flaubert-puskáját.

- Ne gyerekeskedjék - szólalt meg a báró.

- Mondja meg, hogy mit keresett itt! Mit ólálkodott fennt? Hogy jutott be a házba? Nem szégyeli magát? Beszéljen. Gazember.

Pali gyorsan, szinte hadarva beszélt, a vér mindjobban előntötte a fejét. A báró csak csendesen válaszolt:

- Ne bolondozzék, Pali és ne tettesse magát...

És a fiu zavart fejében egyszerre rémületes világosság támadt: ó, hát azok a primadonna-históriák, amiket széltében fecsegnek s amit másokról ő is vigyorgó ábrázattal hallgatott meg: azok az ő nénjére is érvényesek. Pfuj... Hátán végigborzongott az undor, visszagondolt arra a szőke leányra, aki az éjszaka csókolgatta az arcát. És szinte felnyögött fájdalmában, hogy ilyen kapcsolatban kell a nénjére gondolnia.

- Menjen, menjen, hamar! - suttogta a báró felé. - Menjen, mert szétzuzom a fejét.

Aztán eszébe jutott, hogy a kiskapun nem tud kimenni a báró, az asztalra dobta a maga kulcsát, de a báró nem nyult utána.

Hát kulcsa is van.

Pali összehúzódott a nagy borszékben és elébe bámult az ablakon beáradó világosságnak. Aztán felugrott és gyorsan felszaladt az emeletre. Kopogott a nénye ajtaján, de mert választ nem kapott, megpróbálta a kilincset. Az ajtó nem is volt bezárva.

- Gitta - szólt halkán Pali - Gitta... Ébren vagy?

- Ébren... Mit akarsz?

- Mondd, Gitta... - hebegett a fiu, aki most egyszerre úgy érezte, hogy lehetetlen kérdésbe, szőba önteni azt, ami most a lelkében kavarg; hangosan sirva fakadt és kitántorgott a szobából.

A művésznő azt hitte, hogy az öcsce részeg.

Pali pedig visszament a szobájába, lassan lefejtette magáról a ruhát és végigfeküdt az ágyán. Lehetetlennek tartotta, hogy ezekután még éljen, gondolkodjék. Milyen jó is volna így csendesen meghalni és mikor fel kellene ébredni, tovább törtessen a sok piszok között: nem tudna ébredni. Meghalni, meghalni, azt kellene most...

Mert borzasztó az ami történt, - és egyre tágult látása és gondolkodása köre - olyan sok borzasztó dolog történt már vele ebben a csuf életben... Szerette volna elgondolni, hogy mi, de már nem volt ereje rá; agyában a gondolatfonalak mind kuszábban fonódtak egymásba... Látta anyját a ravatalon, aztán Margitot, felbomlott aranyos hajjal, beesett szemmel, meg újra azt a másik lányt.

És Pali elaludt és sápadt arcára szinte mosolyt festett az első, majdnem rózsafényű napsugár.

Az új Don Juan.

Valami életörömben tobzódó mandulafa szórhatta virágait valahol a kert összeboruló mélyében a tavaszi szélbe. Annak az illata csapott föl az erkélyre, ahol az est színes szürkéségei bizonytalan körvonalu foltta mostak szét két összehajló emberalakot. Egy férfi meg egy asszony beszélgettek az erkélyen.

Az asszony hátravetette fejét a nagy kerti széken, jobban térdére huzta a plédet és halkan mondotta:

- Furcsa; amit mond, azt már mind hallottam, vagy olvastam, ha más szavakkal és más fordulatokkal is, de már mind ismert dolog számomra. És mégis olyan szívesen hallgatom. Őszintén mondom: a szava zenéje úgy simogatja a lelkemet, elringatja a lelkiismeretemet és bolondságokra gondolok...

A férfi cigarettát vett elő. A gyufa lángja egy pillanatra sárgás-piros lángkört rajzolt a sötétbe, Rágyújtott és a füstöt ráfújva a cigaretta parázsló végére, félbeszakította az asszonyt:

- Tudom és gyönyörűségem telik benne. Tudom, hogy nem mondok önnek új dolgokat. Ennek nem is volna értelme. Minden nap és minden embertársunk számára nem találhatunk ki új mondanivalókat. De nincs is szükség rá. Az élet régi, tizezeresztendős, vagy nem tudom, nem állítják-e régibbnek a tudósok. És a szerelem épp olyan régi, mint az élet és mi mégis előlről kezdjük mind a kettőt. Senkisémet utasította vissza még egyiket sem, csak azért, mert milliók meg milliók előtte, már éltek vele. S amit mondani lehet a kettőről, az sem újabb. Ujak csak az emberek, akik elmondják, a hangok, amelyek a szavakat egymás mellé fűzik... Vagy tán azok sem ujak?

- Hogy kérdezhet ilyet? Maga és én csak mások vagyunk, mint akik előttünk már voltak? Mi ujak vagyunk.

- Nem bizonyos. Ha elnézem otthon a nagyapám képét, megdöbbenek rajta, mennyire hasonló hozzám. S ha a hangja is ugyanaz volt, ha a gondolatai is ugyanazok voltak, akkor én csak másolata vagyok a nagyapámnak. Egyszerű ismétlődés a természet sorrendjében, amint már talán ő is csak ismétlődés lehetett. Nem lehetünk büszkéek sem az érzésünkre, sem a gondolatainkra. Az érzéseink bizonyosan ugyanazok, mint akármelyik ősünk érzései voltak. És gyakran kinosan lep meg, hogy olyan írónál, akik sohasem olvashatták egymást, akiket századok választanak el egymástól, csaknem azonos szavakkal kifejezett azonos gondolatot látok.

- Hagyja ezt. Csak nem akar meggyőzni arról, hogy most nem is magával beszélek, hanem valamelyik ősével. Beszéljünk magunkról. Magáról meg rólam. A maga hangja tetszik nékem, az muzsikál a fülemben, akár örökölte a hangját valakitől, akár nem...

- Mondtam már: tudom.

- Maga olyan különös biztossággal mondja ezt.

- Ne haragudjon érte és ne tartsa kérdésnek.

- Illetlenségnek kell tartanom.

- Nem: ez csak egy gondolkodni tudó férfi beszéde.

- Az ember titkolja el, hogyan gondolkodik, ha a gondolkodása sértő másokra.

- Nem kell eltitkolnom, mert ha megmagyarázom, miért gondolkodom így, maga megért és nem fog haragudni rám. Az őszinteségnek ebben a légylevegőjü tavaszi környezetben csak enyhe és kedves hatása lehet. Hallgasson meg végig.

- Nem fél, hogy unalmas lesz?
- Nem félek, mert egy férfi sohasem unalmas egy szerelmes asszonynak.
- Szerelmesnek tart?
- Annak tartom, mert az is.
- És kit szeretek, ha érdeklődnöm szabad?
- Engem... Ne pattanjon fel és ne tiltakozzék, mert az a tényeken nem változtat. Mért várjam meg, hogy maga jelenti be nékem, hogy szeret, miután már tőlem megtudta, hogy én is szeretem? Annyira új formákat már megengedhetünk magunknak, hogy én egyszerűen megállapíthassam: maga szeret engem. Hiszen maga bizonyára épp úgy megállapította rólam, hogy én is szeretem.
- Igaza van, megállapítottam.
- Ezt is tudtam. És nem volt nehéz megtudnom. Láttam, hogy foglalkozom önnel és szívesen teszem ezt és tudhatta, hogy ez nem cél nélkül való. Az időnket és hangunkat nem szórjuk el hiába. Ebből megtudhatta, hogy szeretem. S én is könnyen fölfedezhettem, hogy szeret. És ezután semmi sem következik.
- Semmi?
- Semmi. Holnap, vagy holnapután továbbutazom, egy másik tavaszi üdülőhelyre, ahol az élet kellemes és ahol szép asszonyok vannak.
- Ön cinikus.
- Nem vagyok az. Csak a nyugalmat, szeretem. Van a véremben valami, vagy nagyon sok is, abból a hatalmas spanyol alakéból, akit mondák színes felhője fon körül, de aki feltétlenül élt valahol, valamikor, mert ilyen férfiak mindig vannak. De én az új Don Juan vagyok, nem a régifajta, a viharos életű, aki egy országon rohan át és leszaggatja az összes bimbózó vagy nyíló virágokat. Don Juan kurtaéletű volt, én hosszúéletű leszek, mert az életet csak egyszer, egyetlenegyszer kapja ajándékba az ember.
- Én megyek előre a magam útján, megállok a virágszálaknál és tudomásul veszem, hogy ez is leszakítható, az is leszakítható, amaz is, sok, sok, egymásután. De nem nyulok hozzájuk, mert tragikus természet nem vagyok. Don Juan egy márványszobrot is meg mert hívni vacsorára, miután a szobor leányát megcsalta. Én egy eleven férjet is csak akkor hívok meg vacsorára, ha tiszta lelkiismerettel tehetem. A szobor megölte Don Juant s az élő férjek mennyivel veszedelmesebbek a mozdulatlan márványoknál?
- Sivár filozófia ez.
- Szó sincs róla. Csak okos és praktikus. A középkor nőhódítója felszedhette a sátorfáját és nyomtalanul eltűnhetett mindenünnen. Ma már expresszvonat, táviró és telefon van. Azonfelül ami a legfontosabb: kurlista. Nem lehet eltűnni s az ember nem szórhatja tele fél Európát leszakított virágokkal büntetlenül. A híres spanyol halála után a pokolba került. Én már a földet félig pokollá változtatnám, ha mindvégig az ő nyomában járnék. Gyönyörű városok, világszép helyek volnának, ahová el nem mehetnék a virágok miatt, a letépett virágok miatt, akik boszuállók. Így csendesen elmondom minden asszonynak, hogy szeretem s aztán mehetek tovább. S ha jövőre találkozom önnel, harag nélkül fog rám mosolyogni és egy kedves emléke leszek. Amugy: gyűlölne és a vesztémre törne.
- Lehet. De hátha így is neheztelek önre?

- Nem valószínű. Hogy az élete fonalához nem nyultam: ezért senki sem kér elégtételt. Csak az összebogozott helyzetek kiáltanak elintézés meg tragédia után.

- Akkor ön gyáva.

- Nem vagyok az. Sokszor magam is fölvettem ezt a kérdést. De megnyugodhattam benne, hogy nem vagyok gyáva, mert nagy bátorság kell ahhoz, hogy asszonyok lelkéhez férközzem közel s aztán hideg, sima szavakkal bonyolítsam ki a szövevényt.

A férfi elhallgatott és fölkel. Néhányat szippantott a cigarettájából, aztán eldobta. Lent a kavicson sziporkákat szórt szét a cigaretta.

- Most elmegyek. Lehet, hogy nem is lát többé. A férje, ugy-e, megjön még ezen a héten?

Az asszony kedvetlenül felelt:

- Azt hiszem.

- Akkor mondja meg neki... Különben ne mondjon neki semmit. A férje sorsa a többi férfi kezében van. Csókolom a kezét, szép asszony.

Az erkély ajtaja halkán nyílt és becsukódott. És lent a kertben az a mandulafa még egyre árasztotta veszedelmes illatát.

A kapitány ur fellázad.

Himbálózó léptekkel ballagott Reznicek kapitány a hivatala felé. Ezeket a furcsa lépéseket még akkor szokta meg, amikor a lóról leszállva csak egészen kurta gyalogsétákat kellett tennie.

Azóta a kapitány egészen leszállott a lóról, le a kapitányságról is, de még mindig úgy érezte, mintha a paripa mögötte volna. Ezért nem szerette még most sem a civileket. Sőt most még jobban nem szerette őket, mint azelőtt, mert rájuk volt utalva, kénytelen volt velük érintkezni. Ne úgy értsék ezt, hogy Reznicek kapitány talán hetyke lett volna a civilekkel szemben, vagy kihívóan viselkedett a társaságukban, csak nem keveredett közéjük, soha melegebb, bizalmasabb szavakat nem váltott velük, mert nem hallgathatta az olyan embereket, akiknek a beszéde, épp úgy, mint a teste, egyenruha nélkül való.

A gyűrött kalapot levette szürke fejről. Szegény ősz haja: mit nem kellett megérnie! Felhalmozott adósságai miatt vonult nyugalomba Reznicek kapitány. Nem is vonult, inkább úgy vonultatták. Hogy miképen halmozódhattak fel azok az átkos adósságok: a kapitány nem tudta elgondolni. Világéletében csendesen élt és mérsékelten költekezett, de a pénz kihullott az ujjai közül. Így mondta Rézi, a valamikori szakácsnéja és így is volt igaz. Most már a Rézi sincs meg. A kapitány egy kurtakorcsmában kosztol. Többre nem telik. A nyugdíját a hitelezői lefoglalták és bankban mindössze ötven forintot fizettek neki. Az is csak olyan kegyelemkenyér volt. Irratórosnak tették meg és a leveleket kellett megszámozni és rendben tartania. Máshoz nem értett és ezt is jobban elvégezte volna egy fiatal szolga, akinek a feje nem volt annyira tele gondnal, mint a Reznicek kapitányé.

A bankban kapitánynak szólitották, s ha ez kezdetben hizelgett is neki: később már restelte. Az idegenek mindig rátekintettek, ha hallották, hogyan szólítják meg a szürkefejű embert s ő ott látta a pillantásukban a lenézést: - No, kopott egy kapitány ez! Megkérte a többieket, hogy szólítsák csak a nevére. De azok már hozzászoktak s meg is maradtak a kapitány ur mellett. A szolgák is úgy szólították.

Reznicek kapitány végigsimította a homlokát, aztán gyorsabban ment, hogy idejére bent legyen a hivatalában. Úgy érezte, hogy egy dorgáló szó, egy szemrehányó pillantás megölné. Különben is sok dolga volt, mert tegnap olyan nagy postát hoztak az asztalára, hogy este nyolcig sem tudta az egészet elintézni, berubrikázni és a helyére rakni. A hivatalban még nem volt senki az urak közül, csak a szolga köszöntötte:

- Jó reggelt, kapitány ur.

És a szolga hangjában bennerezgett az az öröm, hogy ő, aki csak közember volt annak idején, így egy irodában szolgál a kapitány urral s ennek mindössze tíz forinttal van több fizetése, mint neki.

Reznicek kapitány fölvette a munkakabátját - az sem volt kopottabb, mint a rajtalevő. Általában a civilruhái vadonatúj korukban is olyanformák voltak, minthogyha valaki más már hetek óta egyfolytában viselte volna őket. Hozzáfogott az iratok feldolgozásához, ami még most is, kéthónapi gyakorlat után, kinos lassúsággal ment. Nagy, szögletes, reszketeg betűket vetett az irattári naplóba. És nagyon óvatosan, mert tudta, hogyha nem ügyel, még egy-egy helyesírási hiba is kicsuszik a tolla alól. Azt pedig szégyelte volna.

De, mint valamikor, ha lovon ülve nézegette a gyakorlóteret, most is más felé járt az esze. A gondolatai fegyelmetlenül, minden rend nélkül, vagyis civilmódra kalandoztak a saját életének magasságai és mélységei körül. Élet ez? - vetődött fel Reznicek kapitány lelkében

az eszme. Ki parancsolja rá, hogy ezt a tengődést végigcsinálja? Az adósságai. Mért volna az becsetelenség, ha ő ma meghalna és az adósságai kifizetetlenül maradnának? Ez olyan valami lenne, amit ők a gyakorlatokon, megbeszélések alkalmával vis majornak neveztek. Meghalt - pont. A holt ember nem fizet adósságokat. S még ezek a feketemájú civilek is megbecsüléssel állnának a koporsója elé:

- Hiába, ez a Reznicek kapitány jellem volt. Egész ember és nem olyan töredék, amilyenek mi vagyunk.

Már előre érezte azt az önbecsülést is, amelyet... amelyet - be kár is! - azután nem fog érezhetni, mert hiszen halott lesz. Teljesen belebonyolódott ebbe a töprengésbe, a toll megállt a kezében, fakó kék szeme az udvari ablakon át a háztetőre tévedt és a szeme pillájára könnyek ültek ki. Ugy meghatotta és megsajnálta önmagát a szegény kapitány. A gyászgondolatot, mely neki annyira tetszett, továbbfőstögette. Megállapította a temetése részleteit s még azokat a sorokat is, amiket a kis Zierer fiu, aki állandóan újságírókkal van együtt, fog a lapokban elhelyezni. Aki szépen hal meg, az helyrehozta életének minden ferdeségét - fűzte a szavakat fejében a kapitány.

Valósággal úgy érezte, hogy ő már szépen halt meg s ezért kimélet és tisztelet illeti.

- Alszik? - hangzott be egy vékony hang a kapitány szobája ajtaján és a hang mögött egy sovány arc, két keszeg szem és hitvány kóc-szőke bajusz ütődött be az ajtón. A levelezési főnök volt, a bank legkellemetlenebb embere.

- Nem alszom Tuchmann ur - mondta Reznicek kapitány, még az álmodozástól bizonytalan hangon. - Parancsol?

- Ez még a tegnapi anyag? - vagdalta a levegőt tovább a főnök hangja.

- Igen... sok volt... nem lehetett elvégezni... - dadogta a kapitány.

- Ah, ah - nevetett szárazon Tuchmann ur. - Nem lehetett elvégezni. Kegyed katona volt, kapitány ur. Mi? Katona? Gyönyörű katona lehetett. Kegyed az ekzecirozást másnapra halasztotta, ha az egyiken nem tudta elvégezni. Nagyon kedves... Ott kérem lehetett, nálunk civileknél megszűnt már a fizetett naplopás. Tetszik tudni?

Reznicek kapitány arca elváltozott. Petyhüdt vonásai megfeszültek, bágyadt szemében fény gyuladt ki. A termete kiegyenesedett, hogy a kopott civilruha szinte le akart repedezni róla.

- Csend! - kiáltotta hatalmasan.

Tuchmann megrezzent. Elkékölt szájjal kérdezte:

- Kapitány ur, megőrült?

- Csend, - riadta ismét a kapitány - úgy, hogy a bank összes szobáiba elhallatszott. - Hallgasson! Hogy mer feleselni velem?

Az ajtóban már a többi hivatalnok tolongott. Ilyesmi még nem történt a bankban. Mi az, mi baja a kapitánynak?

- Meghibbant a veleje a vénségtől - magyarázta Tuchmann, de nem folytathatta.

- Mondtam, hogy hallgass - ordította a kapitány és a nyakán kidagadtak az erek. - Hogy mersz megmoccanni, ha én azt mondom, hogy tartsd a szád!

- Orcátlan! - sipította a főnök.

- Csend, ha mondom! - bögött a kapitány és fölkapva az öklét teljes erővel csapott Tuchmann ur penészes arcába.

- Ó... ó... - hangzott az elszörnyedés moraja a Tuchmann háta mögött.

A hivatalnokok sora hirtelen ketté vált. Hátrább is huzódtak. A vezérigazgató jött. Tuchmann egyik arca vérvörös volt, a másik halálsápadt. Félt a botránytól.

- Mi történt? Tuchmann ur? Kapitány ur?

- Hátra arc! - recsegte a kapitány és egy széket kapott fel.

Az ajtó egyszerre megürült. A vezérigazgató és a hivatalnokok reszketve futottak át a másik szobába. Reznicek kapitány magára rántotta az ajtót. Néhány nagyott lélekzett, aztán nyugodtan visszaült a székére. Kinyitotta a fiókját és kivette belőle szép, masszív revolverét.

- Így ni - mondta réveteg mosolylyal - most már muszáj lesz becsülettel meghalnom...

A szobor.

A keleti ég megérezte már a napot és elpirult, halványrózsaszín pirulással. Madarak is csattogtak, valahol a tó mögött, kapkodva, siető gyönyörűséggel, mintha félnének, hogy azonnal abban kell hagyniuk ezt a nagy éneket.

Az asszony ült a műteremben, egy alacsony széles karosszéken, sárga képpel, körülkék szemekkel és érezte, hogy semmi köze már ehhez a kelő naphoz, a zöldbeborult fákhoz, meg a többihez, ami a lihegő életet jelenti. Álmos volt, mert hiába igyekezett rábeszélni önmagát arra, hogy most izgatott és tragikus hangulatokban kell lennie, a feje lefelé nehezedett s a haját kétszer-háromszor olyan súlyosnak érezte rajta, mint máskor.

Regényekben olvasott ilyen hajnali virasztásokról, amikor az asszony könnyeken átsugárzó csöndes mosolylyal fogadja az urát, aki bűnbánóan csókol kezét a feleségének és örökhűséget fogad... Bolondság! A regényeket piszkoskezü írók találják ki - ismer ő is néhányat a férje társaságából - és a valóságban egészen másként történik minden, a nyomtatott papíron. De azért nem mondott, le róla, hogy ma reggel bevárja a férjét s beszéljen vele. Csak azt restelte, hogy annyira nem tud megbirkózni az álmoságával.

Tulajdonképpen nem volt semmi mondanivalója az ura számára. Mert tudta, hogy ő már öreg és fakó s legfőként unalmas, míg a férje friss és csupa friss férfiak és nők között forgolódik. Valamikor ő is volt üde és kíváncsi, de az régen volt. Öt-hat éve is már. Ó istenem, milyen hosszú idő ez az öt-hat év. Mennyi minden történt ezalatt és mennyi minden nem történt. Ő megöregedett, az ura híres szobrász lett, de sem ő nem emelkedett az urával, sem az ura nem szállt le hozzá és gyermekük sem született, amivel minden rendbe jött volna. Emelkedett? Az asszony érezte, hogy a szép szó alatt egyszerűen csak azt kell érteni, hogy ő buta és műveletlen maradt, mint amilyen modell-korában volt, amikor még a testével tudta elhódítani a fiatal művészt, aki nőül is vette.

Akkor ő gyönyörű volt!

A szeme felcsillant erre az emlékre, egy pillanatig nem volt olyan nagyon álmos, föl is kelt a karosszékből, kitérte a nagy szárnyas ablakokat, hogy a hajnali levegőt bebocsássa. Akkor gyönyörű volt. Olyan szép, hogy Vénuszokat mintáztak róla.

Hirtelen megfordult. Az ablakkal szemben függöny takarta el a műterem egyik fülkáját. Félrehúzta a függönyt és a fülke elé ült. Egy karcsu, sárgásfehér márványból faragott Vénusz állt benne, magas talapzaton. Az egyik kezével tükröt tartott, a másikkal hajának egy homlokára hullott fürtjét simította félre. A puha reggeli világosságban, mintha melegség áradt volna ki a mezitlen márvány testből.

Ez ő volt, néhány év előtt.

A szobor melle kemény és kereken domborodott, válla telt volt, csipője pompás vonalban futott alá...

A cseléd a konyha felől átcoszogott a műtermen; az ebédlőbe ment takarítani. Álmos és kócos volt s észre sem vette az asszonyát. Csendesesen tette be az ajtókat maga mögött, mintha a lakásban aludnának.

Az asszony nézte a Vénuszt, nézte ifjumagát, ahogy férficsalogató szépségében állott a talpon. Akkoriban azt kérte nászajándéknak a férjétől, hogy ne adja el a szobrot. Mert ehhez a márványhoz fűződött a házasságuk története. Nézte a szobrot és csüggedten gondolt mostani testére. Petyhüdt és bizonytalanszerű bőrére, lefogyott vállára. A mellére gondolni sem mert. Mitől is virult el ennyire? Hiszen idős sem volt. Hány harmincéves asszonyt ismert, aki le

tudta kötni az urát, aki még jobban magába tudta szerettetni, mert a szerelem raffinériát is felhasználhatta már.

De őt, őt unta az ura a házasságuk első esztendeje óta. Addig boldogok voltak és Olaszországot járták, másokkal nem is érintkeztek. S mikor hazajöttek és társaságba jártak és társaságot kezdtek fogadni, minden másként lett. A hangos társaságokban az asszony mélyen hallgatott. Félt, hogy elárulja műveletlenségét. De viszont hiába próbálta olvasással és tanulással gyötörni magát. Semmi sem ment a fejébe. A csókhöz volt esze, meg az öleléshez. A férjének pedig kezdett több kellene és ezt a többet ő nem nyújthatta.

Voltak aztán jelenetek is. De az ura mindig abba hagyta a veszekedést. Az asszony érezte, hogy ezt gondolta magában:

- Csak nem verhetem meg ezt a buta teremtet? Utóbb még szégyelném magamat miatta.

És az asszonyt ez jobban bántotta, mint hogyha az ura a hajánál fogva hurcolta volna végig a műtermen. Aztán hidegek és közömbösek lettek egymáshoz. Az asszony jó takarítónője, konyhavezetőnője lett az urának, aki élt a művészetének és vele nem törődött. Ezt az éjszakai kimaradást csak most nemrég kezdte a férfi. S az asszony sejtette, hogy valami szerelem van e mögött. Ha részegen és züllötten kerül haza reggelenként, az nem bántotta volna. De józanon jött, csak éppen fáradtan. Szinte érzett rajta a szerelem melege és bágyadtsága.

Az asszony megpróbálta, hogy felháborodjék ezen: a másik mellől annak az ágyából, nedves ajkának nyomával száján, jön el haza és fekszik le a mennyezetes ágyba. De csak haragudni tudott, boszut áhitozni: felháborodni sehogysem. Megfordította a széket, belenézett a nagy állótükörbe: nagyon csunya volt, most szinte félelmetes. Ijedten fordult el a tükörtől.

Ebben a pillanatban a nap első sugara a nyitott ablakon át ráömlött a szoborra. A fakó vörös függöny szegélye is biborszínű lett, a sárga mákvirág pedig rózsás, mint az eleven hus. Mint más, fiatal nők eleven husa, mint az ő husa, - valamikor. Ahogy a sugár fénycsikján a söpretnen műterem porszemei táncba kezdtek, ahogy a szobor teste szinte vibrált a fény gyönyörűségétől, az asszony úgy érezte, hogy ez a holt szobor: ez az élet, ő, a mozgó asszony, koporsóba való holttetem.

Ugy érezte, ez a szobor az ellensége, ez az ellenőrzője az ő vénülésének, mert szemérmetlen diadallal hirdeti a multat, az ő ráncos és férfit nem izgató jelene mellett. Ha ez a szobor itt nem állana, hogy megmutassa a férjének, milyen volt egykor ma, talán még boldog lehetne.

Visszaült a székre és tovább nézte a márványt. Mint egy rögeszme evődött bele az agyába, hogy ez a szobor a megrontója. Papucsos lábával lassan nyult a talapzat felé. Meglökte. A szobor megingott, de nem dőlt le... Most egyet lökött rajta. A talapzat befelé dőlt, a szobor a fölkéből kifelé tántorodott... Hirtelen felugrott a karosszékből és már nem gondolkodott... még egyet félreszökött, nehogy a nagy márványtömb rázuhanjon.

S a szobor nagy robajjal esett a padlóra. A feje, a tükrös keze és az egyik lába tört le. Csunya volt, ahogy háttal fölfelé, bénán a földön feküdt...

A cseléd a harmadik szobában lehetett, vagy a zuhanás lármája kiment a nyitott ablakon: a cseléd nem jött be és az asszony visszaült a karosszékre nézni a legyőzött vetélytársát. Elgondolta, hogy mi mindent fog mondani az urának, hogy sirni fog, hogy a kezét tördeli. Még soha annyi gondolat nem kergetőzött az agyán át, mint most.

És mikor egy fél óra múlva az ura belépett, nem azt mondta el, amit gondolt, hanem a szobor összetörte után való első gondolatát dadogta:

- Szeretsz?

És a férfi nézte a szobrot és nézte az asszonyt és egy pillanat alatt végiggondolta mindazt, ami történt. Csendesen felelt:

- Maga nagyon buta, Margit. Feküdjön le. Én meg majd délben elköltözöm.

A ragyogó por pedig ott táncolt a napsugárban a megölt Vénusz fölött.

Lakodalmón.

A levegő sűrű volt és nehéz a magasra csavart petróleumlámpák finom, nem is látható füstjétől, a fehér abroszon heverő ételmaradékokon, kiömlött bortól, sörtől, a nekivörösödött emberek párájától. S mindebbe belevegyült a mirtuszvirág illata, melyet a városból hozattak öt koronáért, nehogy a menyasszonynak csinált mirtuszszal a fején kelljen az oltár elé mennie.

Már az apró cukorsüteményeknél tartottak s mindenki össze-vissza fecsegett, mert a tulajdonképpen mondani és beszélni valók már elfogytak. A társaság este hét óra óta ül együtt és vacsorázik, iszik, szónokol. A szomszédjától már mindenki megkérdezte hogy mulat, s mindegyik szomszéd elmondta már, hogy kitünően, ámbár a leves el volt sózva, a húst nem egészen sütötte ki a szakácsnő és az almás rétesből az almát sajnálta éppen. És mindenki hozzátette:

- Én szeretem ugyan a cécót, nem enni-inni-zabálni jöttem, hanem a tisztesség kedvéért, hanem ha valaki lakodalmat csap, hát legyen valami formája is.

De most már a legkülönbözőbb témákról folyt a beszélgetés. A kopaszfejű orvos, aki némileg idegennek érezte magát ebben a boltosokból és kisbirtokosokból összeverődött társaságban, arról a sárga csészéről beszélt, amit a múlt héten vett kéz alatt a szitnyei szolgabírótól. Gyorsan, szinte hadarva beszélt, mert attól félt, hogy valaki a betegekre és betegségekre tereli a szót s méltatlannak tartotta volna, hogy itt, erről kelljen beszélnie.

Az anyakönyvvezető, - aki szintén hivatalos volt, - már félig leitta magát és azokat a házasságokat ismertette, amelyeket ezen a télen kötöttek előtte:

- Csupa szegény ember... A jó isten tudja, mért házasodnak azok... hogy szegény gyerekeket hozzanak világra. Nem értem... nem értem, - és fölvette a fehérboros poharat, s azt nézte, mintha onnan várná a magyarázatot.

Egy kövér mészáros széles kézmozdulatokkal adta elő, hogyan verte el azt a marhakupecet, aki a múlt héten hamis tizessel akart neki fizetni, pedig nagyon jól tudta, hogy nem tökkel ütött emberrel van dolga, aki akármilyen pénzt zsebrevág. De hiszen adott neki.

És ilyen beszédek folytak össze a két hosszú asztal körül, ahol egyik vendég szorosan a másik mellett ült és igyekezett hangosan fecsegni, hogy a többiek figyelme is reá irányuljon. Egyik-másik vendég néha elrikkantotta magát:

- Éljen az új pár!

Olyankor négyen-öten összeverték a poharat és ittak. Nem hajtották fel fenéig az italt, mert már egyiknek sem kellett voltaképpen. A muzsikusz-cigányokat várták, akikért fel is küldtek már a nagykorcsmába. De ott a segédjegyző éppen mulatott velük - azt mondják, a menyasszony miatt - és nem engedte el azonnal a cigányokat.

A menyasszony szép volt és az asztalfőn ült a vőlegénye mellett. Minden menyasszonyt széppé és kíváncsiá tesznek a nap izgalmai. Nézték egymást a vőlegénnyel, aki közönséges ábrázatu, de kedves fiú volt. Szerelmesen meredtek egymás szemébe, mert azt hitték, szeretik egymást. A vőlegényt szerelmessé tette a lány fehértisztasága és érintetlensége s mért ne szeretne volna a menyasszonyát, mikor a házasság egészen jónak ígérkezett. Négyezer korona és teljes lakberendezés.

S a lány szemében is kedves volt ez az elválasztott haj és ez a szépen felfelé idomított bajusz. A vőlegénye volt az első férfi, aki hosszabb ideig foglalkozott vele, kedvébe járt, virágot hozott neki és olyanokat mondott előszóval, amit eddig a lány csak a piros táblás regényekben olvashatott.

Mindaketten úgy érezték, hogy valami új és szép dolog vár rájuk, a fehér abrosz felett előmlő sárga lámpafényt napsugárnak nézték, amelyben jószagu, nagy virágok nyiladoznak és a vegyes levegőből ők csak a mirtusz illatát érezték s a fülledtségből pusztán egymás testének a forróságát.

Mindenki fecsegett, nevetgált és kiáltozott, értelem és okoskodás nélkül, csak a hang és a szó kedvéért, mindenki kötelességének tartotta, hogy a maga vidámságával beleavatkozzék az asztalfőn ülő két ember életének ebbe a fontos fordulójába. Ezek a nekihevült és izzadó vendégek képviselték az élet mindennapi, folytatólagos, lapos örömeit, amelyekre mindenki jogot váltott, aki megszületett.

Az asztal közepén, alacsony karosszéken egy kis szürkefejű ember ült, akivel senkisémmel törődött. Ez a kis ember, a vőlegény apja, nem ivott és nem beszélt, csak tágranyitott szemmel bámult bele a lámpa lángjaiba és sűrűn pislogott. Néha megtörölte a szemét nagy, tarka zsebkendőjével. A vőlegény apja vak volt és azért nem beszélt vele senki, mert kényelmetlen egy vak emberrel érintkezni. Az ember minduntalan olyan dolgokat mondhat neki, amit nem láthat és akkor talán meg is sérti a szavával. A vakok nagyon érzékeny lelkek. A felesége, magas, kövér asszony időnként befutott a konyhából, fölébe hajolt és susogva kérdezte meg tőle: nem parancsol-e valamit. S a szürke fejű ember sipító, vékony hangon válaszolt:

- Nem kell semmi agyalom, nagyon jól érzem magam, csak eredj végezd a dolgodat - aztán tovább nézte, elmosódott, pillátlan szemével a lámpafényt.

Mindenki fecsegett, nevetgált és kiáltozott. A cigányt várták, hogy táncoljanak, mert a legtöbb vendég nyelve nem bírta már a beszédet, amely mind tagolatlanabb és értelmetlenebb hangzavarrá folyt egybe.

De hirtelen egy pillanatra mégis csend támadt; ami sokszor megtörténik, ha sok ember van együtt. S a csendbe, onnan az asztal közepéről, a karosszék felől, hosszú, elnyújtott, mély, szinte siró sóhajzás hangzott el:

- Ó-ó-ó!

Szinte érezni lehetett, hogy ez a sóhaj a tüdő legmélyéről, öntudatlan, vad erővel szakadt fel. És ehhez a sóhajhoz, abban a pillanatnyi csendben hozzákapsolódott az élet minden nyomorúsága, mely rajtaüt mindenkin, aki megszületett. Testi szenvedés, egészségtelen gyermekek, sorvasztó gond, harag, veszekedés, hervadás, halál...

- Parancsol, tata? - kérdezte a vőlegény.

- A menyasszonyt szeretném látni... - nyögte a kis öreg ember és nagy, szintelen szemét újra megtörölte a tarka zsebkendővel.